

dr Mariusz Michalski

Akademia Nauk Stosowanych im prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach

ORCID: 0000-0002-2268-9537

STOSOWANIE ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO, A BEZPIECZEŃSTWO OSOBISTE POLICJANTÓW

THE USE OF DIRECT COERCIVE MEASURES AND THE PERSONAL SAFETY OF POLICE OFFICERS

Streszczenie

Celem reprezentowanego artykułu jest zbadanie w sposób koncepcyjny zależności, wynikających z obowiązujących przepisów prawnych w prezentowanych, w doktrynie prawniczej i orzecznictwie sądowym, w kontekście rozważań odnoszących się do bezpieczeństwa osobistego policjantów. Autor podjął próbę zdefiniowania bezpieczeństwa personalnego, w kontekście odnoszącym się do funkcjonariuszy Policji, w przypadku stosowania środków przymusu bezpośredniego. W artykule dokonano szerokiej analizy, zarówno stanowisk reprezentowanych, tak jak w doktrynie prawniczej, tak i orzecznictwie sądowym, w zakresie przepisów regulujących użycie środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy Policji. Przedmiotowe rozważania poprzedzono próbą umiejscowienia bezpieczeństwa personalnego policjantów, w całokształcie rozważań w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, wskazując szczególny charakter niniejszych uregulowań. W celu przeprowadzenia badań sformułowano problem badawczy: *Czy obowiązujące uregulowania ustawowe odnoszące się do stosowania środków przymusu bezpośredniego w sposób należyty zapewniają bezpieczeństwo osobiste policjantom w sytuacji ich stosowania?* Problem badawczy koncentrował się na uregulowaniach prawnych, ich spójności oraz braku dwuznaczności w kontekście stosowania środków przymusu bezpośredniego. Niewątpliwie powyższe elementy, odnoszące się do stabilności i zrozumiałości przepisów prawnych, stanowią fundament rozpatrywanego zagadnienia, jakim jest bezpieczeństwo personalne policjantów, w kontekście stosowania środków przymusu bezpośredniego. Zastosowane metody badawcze w przedmiotowym zakresie pozwoliły na zdefiniowanie bezpieczeństwa personalnego policjantów, w kontekście rozważań podejmowanych na gruncie bezpieczeństwa wewnętrznego, jak również na sformułowanie wniosków

w obrębie obecnie funkcjonujących uregulowań prawnych, w zakresie odnoszącym się do stosowania środków przymusu bezpośredniego.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo osobiste policjantów, bezpieczeństwo personalne, ochrona prawna funkcjonariusza Policji

Summary

The purpose of the represented article is to conceptually examine the interrelationships arising from the current legislation in the legal doctrine and judicial decisions presented in the context of considerations relating to the personal security of police officers. In the article, the author attempted to define personal security, in the context relating to police officers in the case of the use of direct coercive measures. The article makes an extensive analysis of both the positions represented both in the legal doctrine and judicial decisions on the provisions governing the use of means of direct coercion by police officers. The considerations in question were preceded by an attempt to place the personnel security of police officers in the overall consideration of internal security, indicating the special nature of these regulations. In order to conduct the research, the research problem was formulated: do the existing statutory regulations relating to the use of direct coercive measures adequately ensure the personal security of police officers in the situation of their use? The research problem focused on the statutory regulations, their consistency and the buffer of ambiguity in the context of the use of direct coercive measures. Undoubtedly, the above elements, relating to the stability and comprehensibility of legal regulations, are the foundation of the considered issue, which is the personal security of police officers in the context of the use of direct coercive measures. The research methods applied in the subject area allowed defining the personal security of police officers in the context of considerations undertaken on the grounds of internal security, as well as to formulate conclusions in the scope relating to the current legal regulations in the area relating to the use of direct coercive measures.

Keywords: Personal safety of police officers, personnel security, legal protection of a police officer

Wstęp

Jednym z podstawowych elementów kształtujących charakter państwa jest poczucie bezpieczeństwa jego obywateli. Poszanowanie i ochrona godności człowieka, w świetle tezy o nienaruszalności tej godności jako atrybutu każdej osoby ludzkiej, dokonuje się przede wszystkim w sferze wartości będących przedmiotem fundamentalnych wolności i praw człowieka¹. Ochrona

1 P. Wilczyński, *W kwestii godności człowieka jako kategorii prawa*, AUL.FI 2023, nr 105, str. 337–346.

społeczeństwa realizowana jest przez państwo na wielu płaszczyznach. Może się ona przejawiać w sferze ekonomicznej, socjalnej czy też odnoszącej się bezpośrednio do bezpieczeństwa osobistego. Jak wskazuje się w literaturze, zagrożenia i bezpieczeństwo są w ujęciu metaforycznym dwoma bytami, które powszechnie współwystępują, całkowicie się nie wykluczają, łączą w dynamiczną całość poprzez więzi oraz interakcje antagonistyczne². Bezpieczeństwo obywatelskie jest w dużej mierze realizowane także przez samych obywateli danego społeczeństwa, gdzie definiowane jest jako przeciwdziałanie wszystkim zagrożeniom człowieka i obywatela, w tym zagrożeniom jego wolności oraz przeciwdziałanie terroryzmowi, przestępczości i innym wykroczeniom skierowanym przeciwko społeczeństwu. Wiąże się ze wzrostem świadomości i zdolności społeczeństwa do rozpoznawania zagrożeń, budowania odporności i zdolności do ograniczania strat i szkód oraz budowania zdolności odbudowy³. Jednak w niektórych sytuacjach, gdzie dochodzi do popełnienia przestępstwa na szkodę obywatela, w wielu przypadkach nie ma on możliwości samodzielnego działania. Stąd też obywatel, nie mogąc samodzielnie prowadzić czynności dowodowych, czy dokonać zatrzymania sprawcy jak również wymierzyć mu kary, w swoich działaniach musi polegać na instytucjach państwowych, zajmujących się zwalczaniem przestępczości i wymierzaniem sprawiedliwych kar. Porządek publiczny to pozytywny stan kreowany przez normy prawne i pozaprawne (normy moralne, zasady współżycia międzyludzkiego), akceptowane i stosowane przez większość, zapewniające prawidłową koegzystencję i rozwój pojedynczych ludzi i ich zbiorowości przy aktywnym udziale podmiotów publicznych, odpowiedzialnych za realizację zadań w tym zakresie⁴. Jak powszechnie wiadomo w zakresie ochrony osób, mienia jak również porządku publicznego, głównym organem mającym je chronić jest Policja. Stąd też oprócz uprawnień, jakie posiada powyższa grupa zawodowa, ma również ona szereg obowiązków. Policjant w czasie wykonywania czynności poprzez swój profesjonalizm i zaangażowanie reprezentuje całą instytucję, a poniekąd kształtuje wizerunek państwa w zakresie ochrony jego obywateli. Stąd też, aby policjant mógł skutecznie realizować swoje obowiązki, niewątpliwie oprócz szczególnych uprawnień, jak i obowiązków, przysługujących mu musi także specjalna ochrona, wynikająca z przepisów prawa, stanowiąca o jego bezpieczeństwie osobistym.

2 R. Stawicki, E. Szweida, *Nauki o bezpieczeństwie wobec człowieka w trzeciej dekadzie XXI wieku*, [w:] Human security. Wybrane zagadnienia, M. Molendowska, R. Miernik (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021, str. 298-300.

3 E. Nowak, M. Nowak, *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowe założenia i uwarunkowania*, wyd. Difin, Warszawa 2023, str. 209

4 J.Gierszewski, A.Pieczywok, *Public Security and Public Order - Conceptual and Institutional Scope*, „Polish Political Science Yearbook”, nr 15/2021, str.2

Bezpieczeństwo osobiste policjantów na gruncie obowiązujących przepisów prawnych.

Jedną z podstawowych funkcji współczesnego państwa, warunkującą jego istnienie jako struktury, jest zagwarantowanie ładu, porządku publicznego i zapewnienie akceptowalnego poziomu oraz poczucia bezpieczeństwa w ujęciu podmiotowo – przedmiotowym⁵. Jak wskazuje się w literaturze „niejednokrotnie przez sprzeczne z prawem zachowanie zostaje zagrożone osobiste bezpieczeństwo człowieka”. Dopiero wówczas podjęcie środków, polegających również na fizycznej presji może udaremnić jego sprzeczne z prawem zachowanie. Możliwość stosowania siły fizycznej, wobec osób naruszających reguły życia społecznego, jest niezbędnym atrybutem funkcjonariuszy chroniących bezpieczeństwo⁶. Stąd też, zapewnienie właściwego bezpieczeństwa personalnego policjantom, realizującym czynności służbowe, jest w kontekście bezpieczeństwa państwa, niezwykle ważnym elementem. Niewątpliwie kwestia ta jest bardzo złożona z punktu pojmowania bezpieczeństwa, zarówno w kontekście bezpieczeństwa państwa, jak i bezpieczeństwa personalnego samych funkcjonariuszy. Bezpieczeństwo personalne, należy postrzegać jako całość działań, jak i przepisów regulujących, odnoszących się do właściwego zapewnienia funkcjonowania funkcjonariuszom danego podmiotu, realizującego zadania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, w kontekście funkcjonowania danej społeczności. Według K. Najder-Stefaniak w aspekcie pozytywnym bezpieczeństwo postrzegamy jako możliwość skutecznego przeciwstawienia się zagrożeniu, w aspekcie negatywnym – jako brak zagrożenia. Bezpieczeństwo ujmowane negatywnie jest fikcją. W świecie dynamicznym i żywym, nigdy do końca nieprzewidywalnym, zaskakującym przebiegiem dążeń i zdarzeń musimy stykać się z zagrożeniami⁷. Bezpieczeństwo personalne to stosunkowo nowa koncepcja, której przedstawiciele podejmują starania, by nadać jej wymiar konstruktu teoretycznego – teorii czy koncepcji, która może wpisać się na trwałe do nauk o bezpieczeństwie. Jednak przed badaczami nurtu personalistycznego w bezpieczeństwie jeszcze długa droga, by osiągnąć taki stan i zbudować tożsamość tej nowej dyscypliny – nauk o bezpieczeństwie, w której człowiek stanie się głównym punktem zainteresowania i traktowany będzie, jako podstawowy podmiot bezpieczeństwa⁸. Bezpieczeństwo personalne oznacza pewien obiektywny stan, odczuwany subiektywnie przez

5 J. Gierszewski, *Wokół uniwersum nauk o bezpieczeństwie*, wyd. Difin, Warszawa 2022, str. 175

6 A. Tyburska, M. Kaczmarczyk, A. Sęk, *Wybrane zagadnienia użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez policjantów*, Szczytno 2009, str. 7.

7 K. Najder-Stefaniak, *O bezpieczeństwie człowieka. Refleksja inspirowana filozofią Alberta Schweitzera*, [w:] *Współnotowość i postawa uniwersalistyczna*, 2010–2011, A. Górski (red.), nr 7, Polskie Towarzystwo Uniwersalizmu, Warszawa 2010, str. 55.

8 A. Urbaneck, *W poszukiwaniu paradygmatu bezpieczeństwa personalnego*, [w:] *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*, t. 5: *Jedność i różnorodność w naukach o bezpieczeństwie i obronności*, M. Fałdowska, A. Filipek, J. Ważniewska (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2017, str. 133–134.

człowieka jako brak zagrożeń, pewność istnienia i posiadania, funkcjonowania i rozwoju, życia w wolności, pełni praw i godności⁹. Odnosi się to niewątpliwie do samej istoty realizacji obowiązków służbowych przez funkcjonariuszy Policji, w kontekście funkcjonowania całej instytucji jaką jest policja.

Niewątpliwie, w kontekście kształtowania bezpieczeństwa personalnego funkcjonariuszy Policji, rolą państwa jest zapewnienie właściwych przepisów prawnych, mających na celu chronić ich przed bezprawnymi zachowaniami innych osób, w trakcie lub w związku zrealizowanymi przez nich zachowaniami innych osób, w trakcie lub w związku zrealizowanymi przez nich obowiązkami służbowymi. Tylko tak stworzona ochrona funkcjonariuszy Policji będzie stanowiła gwarancję właściwego realizowania przez nich obowiązków służbowych. Można stwierdzić, że bez zapewnienia właściwego bezpieczeństwa personalnego policjantów, nie ma możliwości zapewnienia właściwego bezpieczeństwa obywateli danej społeczności.

Środki przymusu bezpośredniego są szczególnym elementem uprawnień funkcjonariuszy policji, pozwalającym w ściśle określonych sytuacjach chronić życie lub zdrowie policjantów, jak i również obywateli. A.Kubanek wskazuje, że „Przymus państwowy można podzielić także na faktyczny i formalny (ze względu na charakter samego przymusu). Pierwszy z nich jest działaniem rzeczywistym, w konkretnym, indywidualnym przypadku i ma charakter osobowy. Przymus jest tu nieustannie aktualizowany i uzależniony od danej sytuacji. Dodatkowo istotna jest dolegliwość, wynikająca ze sposobu jego wykonania i stosowania. Wiąże się ona z subiektywnym odczuciem osoby, wobec której przymus jest stosowany. Po drugiej stronie funkcjonuje przymus formalny, który cechuje czysto legalny charakter. Wynika on bowiem bezpośrednio z przepisów prawa, które wyznaczają ramy obowiązków i samych środków. Przymus ma w tym przypadku charakter potencjalny i bezosobowy¹⁰. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego polega na fizycznym oddziaływaniu, na człowieka w celu zmuszenia go do zaprzestania wykonywania określonych czynności, np. czynnego oporu lub też wręcz przeciwnie, zmuszenia do wykonania ściśle określonych czynności (podporządkowania się wydawanym poleceniom). Podjęcie decyzji o zastosowaniu jakiegokolwiek ze środków przymusu bezpośredniego, jest rzeczą niezwykle odpowiedzialną. Policjant zawsze musi pamiętać o tym, że użycie takiego środka, niezależnie od natężenia oddziaływania na człowieka, zawsze narusza prawa i wolności obywatelskie określone w konstytucji. Dlatego zawsze przed ewentualnym zastosowaniem środka przymusu bezpośredniego decyzja ta musi być poprzedzona analizą,

9 R. Stawicki, E.Szweda, *Bezpieczny człowiek w niepewnym świecie w trzeciej dekadzie XXI wieku*, wyd. Difin, Warszawa 2023, str. 32.

10 A. Kubanek, *Legalność stosowania środków przymusu bezpośredniego w kontekście gwarancji konstytucyjnych*, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza nr. 1/ 2012 r. str.178.

aby odpowiedzieć na pytanie: *Czy w tej sytuacji mogę użyć danego środka przymusu bezpośredniego?* Jest to najważniejsza decyzja, jaką musi podjąć policjant zanim sięgnie po dany środek przymusu. Jeśli zostanie podjęta zbyt pochopnie, w oparciu o źle zinterpretowane przepisy, działania policjanta będą bezprawne i będzie podlegał odpowiedzialności dyscyplinarnej karnej. W zależności od podjętych przez policjanta czynności, odpowiedzialność ta może odnosić się m. in. do przekroczenia uprawnień, bezprawnego pozbawiania wolności czy też pobicia. Dlatego też niezwykle ważnym elementem, odnoszącym się do stosowania środków przymusu bezpośredniego, jest precyzyjność przepisów kształtujących warunki i zasady ich stosowania. W ochronie prawnej policjantów jak i obywateli, przepisy te mają podstawowe znaczenie. Wyznaczają granice i określają sytuacje, w których naruszenie praw konstytucyjnych obywatela jest tak naprawdę zgodne z prawem. Dlatego też muszą być one tak skonstruowane, aby stanowiły ochronę, zarówno obywatela jak i policjanta, a ingerencję w prawa i wolności obywatela ograniczały do niezbędnego minimum. Użyte środki przymusu bezpośredniego, winny być dostosowane nie tylko do okoliczności ich użycia, ale również do wieku osoby, wobec której środki te są stosowane¹¹.

Jak słusznie wskazuje S. Sagan, policja jest organizacją zmilitaryzowaną i uzbrojoną, która jest uprawniona do stosowania środków przymusu bezpośredniego. Zakres działań policji powinien być wypośrodkowany pomiędzy modelem paramilitarnym, odnoszącym się do społeczeństwa a cywilnym, odnoszącym się do ochrony życia i zdrowia ludzi¹². Gdyby przepisy w zbyt szerokim lub dowolnym zakresie pozwalały na stosowanie środków przymusu bezpośredniego przez policjantów, doszłoby nie tylko do naruszenia praw człowieka, ale także podstawowych zasad demokratycznego państwa. Niemniej jednak środki przymusu bezpośredniego stanowią, wraz z innymi elementami niezbędny element prawidłowego funkcjonowania policji, gwarantując w ściśle określonych sytuacjach realizowanie obowiązków policjantów, mających na celu w szczególności ochronę życia i zdrowia obywateli.

Analiza uregulowań prawnych regulujących użycie środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy Policji w kontekście ich bezpieczeństwa osobistego

Z dniem 5 czerwca 2013 r. weszła w życie ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej¹³, która zastąpiła uprzednio obowiązujące, rozliczne akty prawne różnej rangi, regulujące problematykę,

11 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 maja 2015 r. VI ACa 880/14, LEX nr 1814846

12 S. Sagan (red.), „Prawo Policyjne Tom I”, Katowice 1992, str. 41.

13 Dz.U. z 2013 r., poz. 628 z późn. zm

dotyczącą użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez uprawnionych w tym zakresie. Do chwili bowiem wejścia w życie odnośnej ustawy, przez długi okres miało miejsce zarówno rozproszenie tak ważnej regulacji normatywnej, jak też brak pożądanej przejrzystości w tej materii¹⁴. Na podstawie przedmiotowych przepisów prawnych, od 2013 roku w sposób kompleksowy w randze ustawy określono sytuacje, w których dopuszczalne jest użycie środków przymusu bezpośredniego¹⁵. Ustawodawca enumeratywnie określił także same środki, które mogą być stosowane¹⁶. Warto przy tym zauważyć, że przedmiotowa ustawa nie odnosi się do samej Policji, lecz do wszystkich służb, które z racji wykonywanych zadań uprawnione są do stosowania środków przymusu bezpośredniego. W kwestii społecznego uwarunkowania stosowania środków przymusu bezpośredniego odniosła się A. Tyburska, stwierdzając, że używanie środków przymusu bezpośredniego ma specyficzną wymowę społeczną, ponieważ w sytuacji, gdy są one zbyt dowolnie stosowane, powodują kształtowanie negatywnego wizerunku zarówno policji, jak i policjantów w społeczeństwie¹⁷. Stanowisko autorki zasługuje na pełną aprobatę, ponieważ wyznaczenie tylko jasnych granic użycia środków przymusu bezpośredniego, stanowi gwarancję prawidłowego ich wykorzystania. Zbytняя dowolność w ich stosowaniu, niewątpliwie stanowiłaby naruszenie granic prawnych odnoszących się do praw człowieka.

Również w przypadku broni palnej, stanowiącej środek przymusu bezpośredniego, o charakterze wyjątkowym i ostatecznym, ustawodawca wskazał warunków i przypadków jej użycia. Obszarowi zagadnieniowemu, dotyczącemu broni palnej, ustawodawca poświęcił cały 3 rozdział ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, poczynawszy od artykułu 45., określając przypadki, zasady i warunki jej użycia jak również wykorzystania do innych celów¹⁸.

W zakresie przepisów prawnych, dotyczących broni palnej w stosunku do innych środków przymusu bezpośredniego widoczna jest różnica, polegająca na szczególnie jasnym określeniu przypadków jej użycia. Niewątpliwie świadczy to o wyjątkowości tego środka. Jak słusznie podkreśla J. Czapska, prawo do życia jest podstawowym prawem każdego człowieka. Jednak w dzisiejszych czasach trudno jest wyobrazić sobie funkcjonowanie policji, jako instytucji

14 M. Jurgilewicz, *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna. Użycie lub wykorzystanie w w ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2015, str. 13

15 art. 11 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej Dz.U. z 2013 r., poz. 628 z późn. zm

16 art. 12 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej Dz.U. z 2013 r., poz. 628 z późn. zm

17 A. Tyburska (red.), „Wybrane zagadnienia dotyczące użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez policjantów”, Szczytno 2009, str. 7.

18 art. 45 i następnne ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej Dz.U. z 2013 r., poz. 628 z późn. zm

mającej chronić życie i zdrowie obywateli bez wyposażenia jej w broń palną, która z definicji jest śmiertelna¹⁹. Podobne stanowisko, dotyczące wyjątkowości broni palnej zaprezentował M. Kaczmarek, wskazując, że jest to środek wyjątkowy i ostateczny²⁰. Jednocześnie jak słusznie wskazuje się w literaturze, funkcjonariusze publiczni, mogą stosować środki przymusu bezpośredniego tylko w przypadku niepodporządkowania się ich poleceniom. Te niewątpliwie muszą być wydane na podstawie i w granicach prawa – tylko do takich poleceń obywatel ma obowiązek się zastosować²¹.

W przypadkach, o których mowa w art. 11 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2023 r. poz. 202, 547, 1053, 1088, 1489 i 1963), policjanci mogą użyć środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 1–13 i 17–20 tej ustawy, lub wykorzystać te środki²². W artykule 11 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej sprecyzowano przypadki, w jakich policjanci mają prawo użyć środków przymusu bezpośredniego. Policjant może ich użyć w przypadku;

1. wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania, zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem;
2. odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
3. przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
4. przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
5. przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia;
6. ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego;
7. przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej w rozumieniu art. 1 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej;
8. przeciwdziałania niszczeniu mienia;
9. zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
10. ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
11. zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
12. pokonania biernego oporu;
13. pokonania czynnego oporu;
14. przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

19 J. Czapska, J. Wójcikiewicz, „Policja w społeczeństwie obywatelskim”, Kraków 1999, str. 94.

20 M. Kaczmarek, „Użycie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej w aspekcie bezpieczeństwa osobistego policjantów i innych uczestników wydarzeń nadzwyczajnych”, Szczytno 2007, str. 21.

21 A. Tyburska, M. Kaczmarek, A. Sęk, Wybrane zagadnienia użycia środków przymusu bezpośredniego broni palnej przez policjantów, Szczytno 2009, str. 10–11.

22 art.16 ustawy z dnia 6 kwietnia 1900 roku o Policji Dz.U. Dz. U. z 2024 r. poz. 145, 1006, 1089, 1222, 1248.

W ten sposób prawodawca wyraźnie określił granice władczego działania Policji²³. Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego jest jednym z najistotniejszych zadań publicznych, ściśle związanych z władzą publiczną. Przedmiotowa teza znajduje swoje potwierdzenie w Konstytucji, która uznaje bezpieczeństwo i porządek publiczny za podstawowe wartości stanowiące fundament funkcjonowania państwa i mające nadrzędną rolę w jego działalności²⁴. Przedmiotowe podejście znajduje swój wyraz w art. 31 ust. 3 ustawy zasadniczej, który traktuje te wartości jako przesłankę umożliwiającą wprowadzenia ograniczeń w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw²⁵.

W piśmiennictwie podkreśla się, że w przypadku podejmowania decyzji o użyciu środków przymusu bezpośredniego ogólną przesłankę ich użycia stanowi niepodporządkowanie się poleceniom wydawanym na podstawie prawa. Podstawową cechą przymusu państwowego jest bowiem jego prawny charakter, co potwierdza zasadę demokratycznego państwa prawnego²⁶.

Według M. Goettla, tak sformułowany przepis wskazuje, że polecenia policjanta muszą mieć oparcie w obowiązujących przepisach. W przeciwnym wypadku można się im nie podporządkować. Istnieją także sytuacje, w których niepodporządkowanie się poleceniom mającym oparcie w przepisach nie daje podstaw do użycia środków przymusu bezpośredniego, np. nieposłuchanie wezwania do nieprzekraczania jezdni przy czerwonym świetle²⁷. Jak można zauważyć, podjęcie decyzji o użyciu środka przymusu bezpośredniego nie zawsze jest decyzją łatwą, mimo, zdawać by się mogło, występowania przesłanek uzasadniających jego użycie. Wyjątek stanowi działanie w ramach oddziałów i pododdziałów zwartych Policji, gdzie użycie broni palnej może nastąpić na rozkaz dowódcy.

W artykule 12 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej prawodawca enumeratywnie wskazał dostępne środki przymusu bezpośredniego, umieszczając w tym katalogu następujące takie jak:

1) siła fizyczna w postaci technik: a) transportowych, b) obrony, c) ataku, d) obezwładnienia; 2) kajdanki: a) zakładane na ręce, b) zakładane na nogi, c) zespolone; 3) kaftan bezpieczeństwa; 4) pas obezwładniający; 5) siatka obezwładniająca; 6) kask zabezpieczający; 7) pałka służbowa; 8) wodne środki obezwładniające; 9) pies służbowy; 10) koń służbowy; 11) pociski niepenetracyjne; 12) chemiczne środki obezwładniające w postaci: a) ręcznych miotaczy substancji obezwładniających, b) plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, c) granatów łzawiących, d) innych urządzeń przeznaczonych

23 S. Pieprzny, *Policja organizacja i funkcjonowanie*, Kraków 2003, str. 116.

24 G. Kowalski, *Bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny jako wartości konstytucyjne, w: Społeczno-moralna potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego*, red. nauk. J. Świtka, M. Kuć, G. Gozdór, Lublin 2007, str. 87.

25 Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 2009 r., nr 114, poz. 94.

26 A. Gryniuk, *Przymus prawny. Studium socjologiczno-prawne*, Toruń 1994, str. 20.

27 M. Goettel, *Podręcznik policjanta: uprawnienia policjanta, stosowanie środków przymusu bezpośredniego część 2B*, Szczytno 1996, str. 6.

nych do miotania środków obezwładniających; 13) przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej; 14) cela zabezpieczająca; 15) izba izolacyjna; 16) pokój izolacyjny; 17) kolczatka drogowa i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych; 18) pojazdy służbowe; 19) środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe; 20) środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub olśniewających.

Ustawodawca, określając środki przymusu bezpośredniego, w niektórych przypadkach nazwał je w sposób jednoznaczny, np. pałka służbowa. W pozostałych ograniczył się do ogólnych stwierdzeń, takich jak: wodne środki obezwładniające, czy środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód. Uważam, że tego typu rozwiązanie spowodowane jest nieustanną modernizacją środków przymusu bezpośredniego i ich wprowadzaniem na użytek Policji. O ile w przypadku niektórych środków przymusu bezpośredniego trudno jest oczekiwać udoskonalenia, w zakresie ich działania, to inne mogą się zmieniać wraz z postępem technicznym. W miejsce obecnych mogą pojawić się urządzenia o tych samych właściwościach działania, ale o wiele skuteczniejsze czy posiadające nowocześniejsze rozwiązania. Gdyby dokonano dokładnego ich sprecyzowania w ustawie, za każdym razem, gdy wprowadzone zostałyby nowe urządzenia, istniałaby konieczność nowelizacji ustawy, co nie jest rzeczą łatwą. Prawodawca, określając w sposób ogólny niektóre z dostępnych środków przymusu bezpośredniego, wykluczył taką potrzebę. Dlatego wprowadzenie nowego urządzenia, mieszczącego się w ramach obowiązującego katalogu środków przymusu bezpośredniego, wywiera jedynie konsekwencje w postaci konieczności zmiany aktów prawnych, ale jedynie o charakterze wykonawczym. Taka sytuacja nie stwarza więc konieczności zmiany ustawy.

Środki przymusu bezpośredniego stanowią nieodłączny element funkcjonowania Policji, pozwalający w ściśle określonych sytuacjach realizować jej zadania ustawowe. Dzięki ich użyciu w granicach i sytuacjach wyznaczonych przez prawo policjant może zmusić osobę do określonych zachowań lub zaprzestania wykonywania konkretnych czynności, np. rzucania kamieniami. Zapewnia to właściwą realizację zadań ustawowych Policji.

Przymus bezpośredni powinien być stosowany w zakresie pozwalającym na osiągnięcie podporządkowania się osoby do wydanych poleceń. Równocześnie powinien być stosowany w sposób wyrządzający jak najmniejszą dolegliwość osobie, wobec której jest używany. Jak wskazuje się w orzecznictwie, użyte środki przymusu bezpośredniego winny być dostosowane nie tylko do okoliczności ich użycia, ale również do wieku osoby, wobec której środki te są stosowane²⁸

28 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 maja 2015 r. VI ACa 880/14, LEX nr 1814846

Środki przymusu bezpośredniego niewątpliwie naruszają konstytucyjne wolności i prawa, ale jednocześnie stanowią nieodzowny element egzekwowania prawa. Policjant, znając przepisy regulujące użycie środków przymusu bezpośredniego, może bez obaw je stosować. Po ich użyciu, ewentualnym udzieleniu pomocy osobie poszkodowanej, najważniejszą sprawą jest właściwe udokumentowanie użycia danego środka przymusu bezpośredniego. Policjant znający przepisy nie będzie miał problemu ze szczegółowym wskazaniem celu, dla którego dany środek został użyty. Sporządzona przez niego dokumentacja jest ważna z tego względu, że odzwierciedla ona i potwierdza zgodne z prawem naruszenie wolności oraz praw człowieka i obywatela. Prawidłowo udokumentowane użycie środka przymusu bezpośredniego chroni policjanta, który w ten sposób zabezpiecza się przed ewentualnymi roszczeniami ze strony osoby, wobec której stosował dany środek. Niewątpliwie braki w dokumentacji stanowią podstawę do przypuszczenia, że być może użył danego środka zbyt intensywnie, albo w innym celu niż ten, który został dozwolony przez prawodawcę. Prawidłowo sporządzona dokumentacja stanowi wystarczającą podstawę do uznania ewentualnej skargi za bezzasadną.

Policjant mający obowiązek chronić życie i zdrowie obywateli, wstępując do służby, niezależnie od własnej oceny, godzi się na posiadanie i w odpowiednich przypadkach stosowanie środków przymusu bezpośredniego. W katalogu tych środków znajduje się broń palna, której użycie może spowodować śmierć osoby.

W celu zdobycia umiejętności właściwego posługiwnia się środkami przymusu bezpośredniego, prowadzone są szkolenia mające na celu zapewnić opanowanie zagadnień, dotyczących ich użycia. Jednakże pomimo, wydawać by się mogło, właściwego przygotowania do używania broni palnej, każda decyzja o wyjęciu broni palnej z kabury, jej przeładowaniu, wykonaniu innych czynności wymaganych przez prawo poprzedzających jej użycie, wiąże się z wystąpieniem ogromnego stresu. Sama świadomość, że za chwilę może dojść do jej użycia, może zaburzyć opanowanie nieodzowne przecież w takich sytuacjach, wprowadzić niepewność, a tymczasem decyzję taką należy podjąć nierzadko w ciągu zaledwie kilku sekund. Wtedy pojawiają się pytania czy na pewno mogę użyć broni palnej? Czy używam jej zgodnie z prawem?

Bronią palną jest „każda przenośna broń lufowa, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może być przystosowana do miotania jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego”²⁹. Broń palna w hierarchii środków przymusu bezpośredniego traktowana jest jako środek przymusu wyjątkowy i ostateczny. Oznacza to, że ze względu na sposób działania i konsekwencje, wynikające z jej użycia

29 art. 7 ust.1 ustawy o broni i amunicji z dnia 21 maja 1999 r, tekst jedn. 2012 r poz 576 z późn. zm brzmienie od 11.04.2014

broń palna traktowana jest sposób szczególny. Przypadki jej użycia zostały wyszczególnione w artykule 45 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej z dnia 24 maja 2013 r.,

Tak sformułowane przepisy regulują kompleksowo użycie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Sformułowane są w akcie normatywnym o randze ustawy, co świadczy o ich szczególnym charakterze. W stosunku do wcześniej obowiązujących przepisów w tej materii, ustawa w sposób jasny i klarowny określiła przypadki, w których można używać środków przymusu bezpośredniego, sposób działania po ich użyciu gwarantujący ochronę policjantom i obywatelom oraz możliwość zbadania legalności ich użycia.

Możliwość stosowania środków przymusu bezpośredniego nie byłaby konieczna, gdyby nie istniał usprawiedliwiony cel, uzasadniający ich użycie, jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa. Żeby jednak właściwie zrealizować przysługujące policjantowi uprawnienia, związane z użyciem środków przymusu bezpośredniego, poza tym, że muszą być przewidziane przez prawo, muszą znajdować się pod ścisłą kontrolą, gdyż w większość wypadków godzą w podstawowe wolności i prawa człowieka i obywatela zagwarantowane w Konstytucji RP.

Podsumowanie

Funkcjonariusz publiczny jest osobą, przed którą stawia się szczególne wymagania. W związku z pełnioną funkcją ciąży na nim określona odpowiedzialność za popełnione błędy zarówno dyscyplinarna, jak i ta znacznie donioślejsza w skutkach – karna. Niewątpliwie, kiedy mamy do czynienia z funkcjonariuszem publicznym, a zatem także z funkcjonariuszem Policji, to należy wymagać od niego szczególnej wnikliwości i znajomości obowiązujących przepisów.

W związku z tym można zadać pytanie, kiedy ma miejsce działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego? Odpowiedź na nie jest oczywista – wystąpi ono wtedy, gdy z zachowania funkcjonariusza publicznego może powstać szkoda w chronionym prawnie dobru prawnym, przy czym, szkoda powstała w wyniku zachowania funkcjonariusza publicznego, nie musi mieć charakteru materialnego.

W obecnych realiach, pomimo funkcjonowania reguł demokracji i wolnego rynku, można dostrzec zjawisko coraz głębszego wielopłaszczyznowego związania się sfery życia prywatnego obywateli ze sferą publiczną. W tej sytuacji prawidłowe wykonywanie przez funkcjonariuszy publicznych, nałożonych na nich obowiązków, stanowi bezpośredni warunek faktycznego korzystania przez obywateli, z przysługujących im uprawnień publicznych i prywatnych. Niepokojącym jest zjawisko pogłębiającego się kryzysu zaufania społeczeństwa do instytucji publicznych. W związku z tym niezwykle ważne jest stałe

podkreślanie, że funkcjonariusze publiczni, którzy w sposób niewłaściwy realizują swoje obowiązki, ze szkodą dla obywateli lub interesu publicznego, popełniają przestępstwo i podlegają odpowiedzialności karnej.

Obecnie funkcjonujący model zadań, do jakich została powołana Policja, ma fundamentalne znaczenie dla systemu bezpieczeństwa państwa i obywateli. Dlatego ważnym jest, aby policjanci rozumieli, jakie prawa im przysługują, ale równocześnie wiedzieli, że łączą się z nimi określone obowiązki. Muszą pamiętać, że przyznane im uprawnienia i obowiązki mają charakter wyjątkowy. Żaden obywatel czy grupa społeczna bądź zawodowa nie posiada uprawnień, które mogą tak głęboko ingerować w sferę konstytucyjnie gwarantowanych wolności i praw. Policjant musi więc znać obowiązujące przepisy, które stanowią podstawę jego działania, ponieważ tylko w ten sposób będzie miał gwarancję, że swoje obowiązki służbowe wykonuje w sposób prawidłowy i w zgodzie z poszanowaniem konstytucyjnych gwarancji wolności i praw człowieka i obywatela.

Bezpieczeństwo osobiste policjantów, niewątpliwie stanowi bardzo istotny czynnik w zakresie kształtowania bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Tylko właściwe unormowania, odnoszące się do zapewnienia zarówno ochrony fizycznej, jak i tej pozwalającej na poszanowanie godności policjanta, pozwalają na właściwą realizację przez nich zadań służbowych. W kontekście funkcjonowania całego systemu prawnego ma to niezwykle istotne i doniosłe znaczenie. Tylko w ten sposób obywatele mogą być pewni, że podejmowane w stosunku do nich działania przez funkcjonariuszy publicznych, będą gwarantowały rzetelność, prawidłowość, czy też stosowanie danych przepisów zgodnie z zasadami praworządności. Nie wolno zapominać, że policjant reprezentujący instytucję jaką jest Policja, jest również obywatelem tego państwa i podlega takiej samej odpowiedzialności jak każdy z nas, przy czym oprócz przedmiotowej odpowiedzialności jak każdy inny obywatel podlega również innym rodzajom odpowiedzialności, chociażby jak odpowiedzialność dyscyplinarna czy karna określona w szczególnych przepisach, odnoszących się bezpośrednio do funkcjonariuszy publicznych. Niewątpliwie przepisy te, odnoszące się do zapewnienia bezpieczeństwa osobistego policjantom działają i funkcjonują, stanowiąc być może niedoskonałą, ale jednak ochronę, mającą na celu zapewnienie bezpieczeństwa osobistego policjantów, w związku z wykonywanymi przez nimi obowiązkami służbowymi lub w związku z pełnioną funkcją publiczną. Pomimo różnych wątpliwości odnośnie zakresu ich interpretacji, pełnią one bardzo ważną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa osobistego policjantów, i niewątpliwie w tym kontekście stanowią istotny element funkcjonowania szeroko rozumianego bezpieczeństwa wewnętrznego jak i kształtowania poczucia praworządności.

Bibliografia

1. Czapska J., Wójcikiewicz J. „*Policja w społeczeństwie obywatelskim*”, Kraków 1999.
2. Gierszewski J., *Wokół uniwersum nauk o bezpieczeństwie*, wyd. Difin, Warszawa 2022.
3. Gierszewski J., Pieczywok A., *Public Security and Public Order – Conceptual and Institutional Scope*, „Polish Political Science Yearbook”, nr 15/2021.
4. Goettel M., *Podręcznik policjanta: uprawnienia policjanta, stosowanie środków przymusu bezpośredniego część 2B*”, Szczytno 1996.
5. Gryniuk A., *Przymus prawny. Studium socjologiczno-prawne*, Toruń 1994.
6. Jurgilewicz M., *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna. Użycie lub wykorzystanie w ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2015.
7. Kaczmarczyk M. „*Użycie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej w aspekcie bezpieczeństwa osobistego policjantów i innych uczestników wydarzeń nadzwyczajnych*”, Szczytno 2007.
8. Kowalski G., *Bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny jako wartości konstytucyjne*, w: Społeczno-moralna potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego, red. nauk. J. Świłka, M. Kuć, G. Gozdór, Lublin 2007.
9. Kubanek A., *Legalność stosowania środków przymusu bezpośredniego w kontekście gwarancji konstytucyjnych*, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza nr. 1/ 2012 r.
10. Najder-Stefaniak K., *O bezpieczeństwie człowieka. Refleksja inspirowana filozofią Alberta Schweitzera*, [w:] Wspólnotowość i postawa uniwersalistyczna, 2010–2011, A. Górski (red.), nr 7, Polskie Towarzystwo Uniwersalizmu, Warszawa 2010,
11. Nowak E., Nowak M., *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawowe założenia i uwarunkowania*, wyd. Difin, Warszawa 2023.
12. Pieprzny S., *Policja organizacja i funkcjonowanie*, Kraków 2003.
13. Stawicki R., Szweda E., *Nauki o bezpieczeństwie wobec człowieka w trzeciej dekadzie XXI wieku*, [w:] Human security. Wybrane zagadnienia, M. Molendowska, R. Miernik (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021.
14. Stawicki R., Szweda E., *Bezpieczny człowiek w niepewnym świecie w trzeciej dekadzie XXI wieku*, wyd. Difin, Warszawa 2023.
15. Sagan S. (red.), „*Prawo Policyjne Tom I*”, Katowice 1992.
16. Tyburska A., Kaczmarczyk M., Sęk A., *Wybrane zagadnienia użycia środków przymusu bezpośredniego przez policjantów*, Szczytno 2009.
17. Urbanek A., *W poszukiwaniu paradygmatu bezpieczeństwa personalnego*, [w:] Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa, t. 5: Jedność i różnorodność w naukach o bezpieczeństwie i obronności, M. Fałdowska, A. Filipek, J. Ważniewska (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2017.
18. Wilczyński P., *W kwestii godności człowieka jako kategorii prawa*, AUL.FI 2023, nr 105.

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 2024 r. poz. 17, 1228.
3. Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji, tekst jedn. 2012, poz. 576 z późn. zm.

4. Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, Dz. U. 2013, poz. 628 z późn. zm.
5. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1900 roku o Policji Dz.U. Dz. U. z 2024 r. poz. 145, 1006, 1089, 1222, 1248.

Orzecznictwo

1. Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2002 r., I CKN 581/99
2. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 maja 2015 r. VI ACa 880/14, LEX nr 1814846
3. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 1974 r., II KR 177/74, OSPiKA 1976, nr 6–9, poz. 122
4. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 grudnia 2001 r., SK 18/00, Dz. U. 2001, nr 145, poz. 1638